

NASTAJANJE CELOSTNE PERSPEKTIVE

Janez Mayer

KLJUČNE BESEDE: celostna perspektiva, ustvarjalna diskusija, odnosna komunikacija, sodelovanje v timu,

Sodelovanje v znanstvenoraziskovalnih, razvojnih, menedžerskih, ekspertnih in operativnih timih zahteva od vodij in članov poleg rutinskih opravil tudi ustvarjalno reševanje problemov, sprejemanje odločitev, oblikovanje novih teorij, modelov, izdelkov, storitev, vizij, strategij ter razumevanje in obvladovanje zapletenih medosebnih odnosov, ki odločilno vplivajo na uspešnost sodelovanja.

Naraščajoča hitrost in kompleksnost sprememb zahtevata hkrati hiter in večrazsežen vpogled v možnosti prilagoditev nanje, njihovo obvladovanje in preseganje, ki mu posameznik pogosto ni več kos, ker ga ovirajo meje individualizma.

Osnovno orodje sodelovanja je komunikacija, s katero udeleženci drug drugemu odkrivajo svoje poglede in vpogled in jih nato sestavljajo v celostno podobo, ki pod določenimi pogoji lahko preseže videnja posameznikov.

V tem prispevku odkrivamo proces oblikovanja celostnega pogleda na kompleksne pojave in probleme, ki so torišče našega (poklicnega) življenja in jih želimo v okviru timskega sodelovanja obvladati in ustvarjalno presegati.

UVOD

Ljudje se med seboj ne razlikujemo bistveno v anatomiji, morfologiji in fiziologiji delovanja možganov. Tudi v odvijanju psihičnih procesov odkrivamo univerzalne osnovne zakonitosti. To pomeni, da se individualne razlike pojavljajo šele v njihovi stilistiki. Govorimo o osebnih stilih učenja, mišljenja, sporazumevanja, izražanja idr.

Ključne razlike v načinih odvijanja spoznavnih procesov pa nastanejo pod vplivi dejavnikov, ki se v osebnem razvoju nalagajo na temelj podedovanih dispozicij in iz njih razvitih sposobnosti ter lastnosti kot nekakšne usedline ali plasti lastnih izkušenj, znanja in spoznanj. Te izkustvene »naplavine« določajo razsežnosti človekove spoznavne odprtosti oziroma omejenosti in so njegova najbolj individualna spoznavna karakteristika. Skoznje se na enkrat, osebni način »lomi svetloba« zaznavanja, doživljanja, razumevanja in izražanja pojavov v sebi in v okolju in se na neponovljiv način reflektira v zavesti posameznika. Da imajo »vsake oči svojega malarja«, ni le pregovor, marveč znanstveno empirično dokazljivo dejstvo.

Omenjenim dejavnikom se v procesu spoznavanja priključujejo še vplivi trenutnih hotenj, dejanj, čustvenih stanj in okoliščin trenutne situacije. Ta spoznanja segajo že v 40. leta, kažejo pa se v delih Brunerja in Goodmana (1947), McGinniesa (1949), kasneje pa Fraserja (1957). Med slovenskimi psihologi so se z raziskovanjem omenjenih vplivov na proces zaznavanja ukvarjali Trstenjak (1960), Pečjak (1965), Mayer (1976).

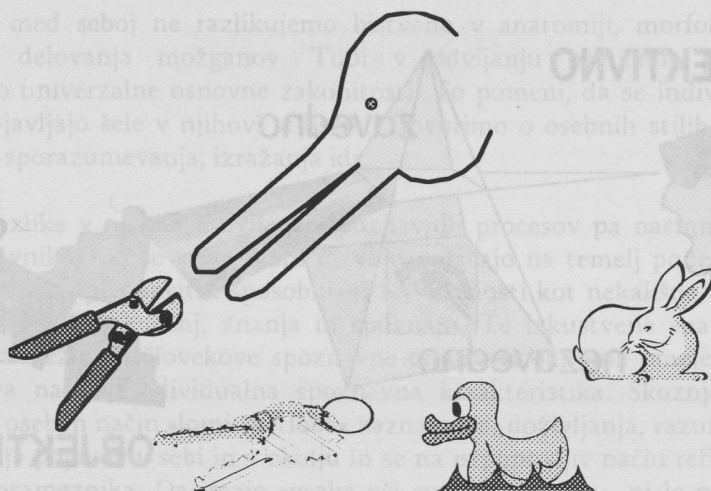
V enem od poskusov je Trstenjak ugotavljal vpliv čustvenih stanj na zaznavanje časa. V stanju nestrpnega pričakovanja so ljudje čas precenjevali.

Pečjak je preučeval in tudi dokazal korespondenco med različnimi zaznavnimi modalitetami. Dokazal je na primer, da se zaznave določene barve povezujejo z zaznavami ustreznih okusov (sinestezija).

Mayer je dokazal interakcijske vplive med barvnimi zaznavami in toplotnimi občutki. Modro barvo kljub objektivno enaki temperaturi v primerjavi z rdečo zaznavamo kot hladnejšo. Potrdil je tudi visoko pomensko sovpadanje besednih izrazov, ki hkrati označujejo človekove osebne lastnosti in karakteristike posameznih barv.

Slika 2: Klešče, ključ, račka ali zajec?

Kako lahko strokovno znanje (poklicna formacija) vpliva na zaznavo naj ilustrira odgovor agronomov kmetijskega instituta, ki svetujejo kmetom, kako povečati mlečnost krav. V en glas so odgovorili, da je na zgornji risbi (slika 2) kravje vime, medtem ko so zobozdravniki nemudoma prepoznali zob, inženirji strojništva pa ključe in klešče. Za podobo zajca je potrebna miselna rotacija slike, ki so jo nemudoma "zmogli" likovniki.

Risbo s slike 2 smo pokazali mladim raziskovalcem s treh znanstvenih področij. Upoštevali smo naključne rezultate 25 oseb iz vsake skupine in evidentirali range pogostosti pojavljanja asociacij. (V primerih družboslovcev in tehnikov »vime« ni bilo identificirano ($f=0$).)

Petjak je preučeval in tudi dokazal korespondenco med različnimi zaznavnimi modalitetami. Dokazal je na primer, da se zaznave določene barve povezujejo z zaznavami ustreznih okusov (sinestezija).

Mayer je dokazal interakcijske vplive med barvnimi zaznavami in ropiotsnimi občutki. Modro barvo kljub objektivno enaki temperaturi v primerjavi z rdečo zaznavamo kot hladnejšo. Potrdil je tudi visoko-pomensko sovpadanje besednih izrazov, ki hkrati označujejo človekove osebnostne lastnosti in karakteristike posameznih barv.

Tabela 1: Rangi pogostosti asociacij na stimulus s slike 2, ki so jih dali mladi raziskovalci z različnih znanstvenih področij

ASOCIACIJE	NARAVOSLOVCI	DRUŽBOSLOVCI	TEHNIKI
račka	1	1	1
kljun	2	3	3
ščipalka	3	4	4
zajec	4	2	6
zob	5	5	7
vime	6	8	8
ključi	7	6	2
klešče	8	7	5

Tabela 2: Skladnost in korelacije med skupinami

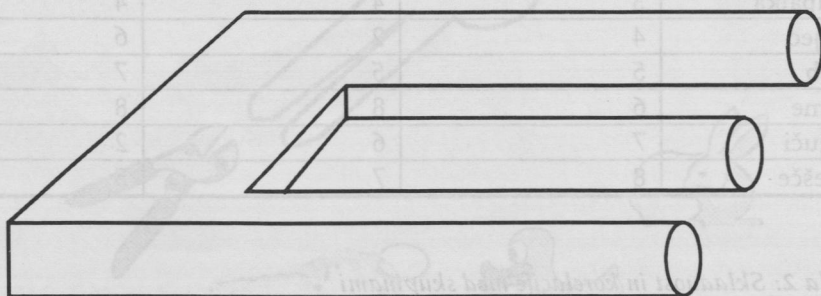
MERILO	NARAV. DRUŽB.	-	NARAV. TEHN.	-	DRUŽB. TEHN.	-
W	0,93		0,71		0,76	
ρ	0,86		0,43		0,52	

Ugotavljanje skladnosti in soodvisnosti med rangi skupin kaže, da se zaznavne asociacije sicer pojavljajo v visoki stopnji skladnosti in soodvisnosti in hkrati tudi v specifičnih razlikah ter nakazuje upadanje pogostosti v smeri bolj oddaljenih asociacij, ki so značilne za izvirno (ustvarjalno) odzivanje.

Človek svoje zaznave nenehno pooseblja. To pomeni, da jih procesira na samo njemu lasten način. To se dogaja tudi v procesu učenja. Tudi učenje lahko gledamo v luči poosebljanja znanja, kar pomeni, da ga razumemo in selekcioniramo na svoj edinstven način. Novo znanje nas nenehno reformira, kar pomeni, da preusmerja našo intelektualno budnost (razgledanost). V primeru omenjenih agronomov torej ne gre za tako imenovano poklicno deformacijo, marveč formacijo. Le-ta lahko delno pojasnuje tudi vpliv naključja v ustvarjalnem procesu. Za zaznavo naključnih pojavov mora biti človek ustrezno naravnan. (Pri odkritju penicilina je bilo sicer naključje, da je prišla plesen v stik z bolezenskimi klicami in jih uničila, vendar je pojav lahko prepoznal le nekdo, ki je razumel dogajanje pod mikroskopom, nekdo, ki je bil formiran kot mikrobiolog in je imel svoj "vizir" naravnan na specifično

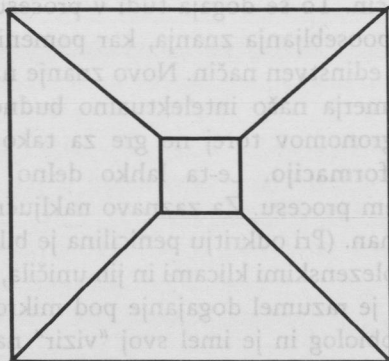
zaznavno polje.) V tem kontekstu deluje strokovno znanje obenem kot razširitveni in omejitveni dejavnik. Slednjega je mogoče preseči le z večdisciplinarnim in naddisciplinarnim pristopom.

Slika 3: Koliko krakov pripada predmetu?

Če bi lahko videli risbo na sliki 3 dvodimenzionalno, ne bi bilo oscilacij med levo in desno stranjo, ker pa se nam kaže v treh razsežnostih, ne more biti trajno utrjena v zaznavi. Zaznavni sistem včasih ne zmore integracije nasprotujočih si vidikov, kar pomeni, da je v tem smislu funkcionalno omejen. Vendar s pomočjo raziskovanja in logičnega sklepanja ter usklajevanja različnih videnj lahko odkrivamo vzroke zaznavnih fenomenov in s pomočjo simbolične abstrakcije presežemo nivo neposrednega (pomanjkljivega, zmotnega) zaznavanja.

Slika 4: Kaj vidimo?

Aldrich (1963) navaja pet možnih razlag slike št. 4: 1. uokvirjen kvadrat; 2. od zgoraj gledan senčnik svetilke; 3. od spodaj gledan senčnik svetilke; 4. pogled v tunel; 5. piramida z odrezanim vrhom. Lahko dodamo še nadaljnjo možnost: pogled skozi trobljo (megafon), s prednje ali zadnje strani. Lahko se tudi vprašamo, koliko pravokotnikov vidimo. Odgovor je lahko: 2 ali 6, če gledamo ostale 4 like narisane v perspektivi.

Navedeni primeri nazorno kažejo, kako zelo različne interpretacije lahko pripišemo že skrajno enostavnim podobam. To dokazuje, da se človeku tako imenovana objektivna resničnost razodeva na popolnoma subjektiven način, in to resničnost, ki je še na nivoju neposredne razlikovalne občutljivosti naših čutil. Ob tem se nam kar samo vsiljuje vprašanje, kako se naše zaznave in interpretacije razlikujejo šele ob videnju kompleksnih struktur, ki so pod pragom zaznavanja naših čutil, kamor lahko prodremo le z močjo simboličnega abstraktnega mišljenja. (Ali je atom v resnici podoben zvezdi (jedro), okrog katere krožijo planeti (elektroni), kot je to ponazoril Niels Bohr, ali je morda bolj podoben roju žuželk?) Najbolj presenetljivo pri tem je, da človekova refleksija sicer svojstven, a vendarle adekvaten način odrazi objektivno resničnost. Če individualne resničnosti ne bi bile skladne z objektivnim dogajanjem v človeku in zunaj njega, ne bi mogel ustrezno reagirati, se nenehno prilagajati spremembam v okolju, preživeti in transcendirati že ustvarjeno. Kljub izraziti individualnosti refleksij nedvomno obstajata korespondenca (vzajemnost) in transparenca (prosojnost) med njimi in resničnostjo. Subjektivno spoznanje je v nekakšnem asimptotičnem odnosu z objektivno resničnostjo.

INDIVIDUALNE RAZLIKE V POGLEDIH - OMEJITVENI IN RAZŠIRITVENI DEJAVNIK

Za namen naše razprave je najpomembnejše vprašanje, ali se različni odrazi resničnosti lahko pretežno izključujejo ali dopolnjujejo. Če ljudi vprašamo, ali se strinjajo z vsemi interpretacijami v zvezi s sliko 1, dobimo popolno soglasje. S tem izzovemo retorično vprašanje, zakaj se potem tako dobro ne strinjajo v pogledih na probleme, ki jih skupaj rešujejo v vsakdanji praksi. Vprašanje je naivno, ker gre v prvem primeru za nedolžno risbo, do katere nimamo anagažiranega osebnega odnosa, medtem ko se do strokovnega problema vedemo bolj ali manj čustveno, z večjim ali manjšim interesom, odgovornostjo, vpletenostjo, preračunljivostjo itd.

Način, kako posameznik vidi nekaj, kar je stvar opazovanja več ljudi, je obenem njegov omejitveni, za druge pa potencialno razširitveni dejavnik. Razlike v videnjih lahko povzročajo dilemo, kdo ima prav in kdo ne, sodbe, kaj je pravilno, kaj nepravilno, dobro - slabo, pozitivno - negativno itd., lahko pa so izhodišče za oblikovanje celostne (holoskopske) perspektive, širjenje individualnega obzorja z videnji in interpretacijami drugih.

Šele namerna sinteza različnih individualnih pogledov in izkušenj lahko celoviteje osvetli predmet našega spoznavanja. Odkrivanje kompleksnosti določenega pojava na eni strani sicer poveča stopnjo njegovega razumevanja, obenem pa pokaže tudi veliko več odločitvenih možnosti, ki zopet terjajo njihovo konvergenco v končni podobi, odločitvi ali rešitvi.

Slika 5: Večpomenskost nizko strukturiranega prizora (Encarta 98)

Slika 5 je starejšega zdravnika – rentgenologa spomnila na slabo kakovost starejših rentgenskih posnetkov. Da bi se izognili pomotam pri njihovi interpretaciji, so se zdravniki takrat posluževali konziliarnega (timskega) načina postavljanja diagnoze.

Omenjena sinteza na individualni ravni pa ni povezana le z našimi spoznavnimi zmožnostmi, marveč tudi s številnimi osebnostnimi lastnostmi

in značilnostmi posameznega kulturnega okolja. Človek, ki je zazrt le v lastna videnja, ki noče in tudi ne zna poslušati drugih, ki tudi ni seznanjen z individualnimi razlikami v odvijanju spoznavnih procesov, ki ni vzgojen v ozračju sodelovanja in vzajemnosti, ne zmore celostnega gledanja kot možnosti oblikovanja mozaika iz drugih videnj. Nasprotna naravnost človeku odpira tisto, kar bi morda sam prezrl.

USTVARJALNA DISKUSIJA - POT K CELOSTNI PERSPEKTIVI

Pot k celostnemu gledanju je ustvarjalna diskusija med ljudmi, ki imajo skupen motiv. V njej posamezniki razgrinjajo svoja videnja in razumevanja predmeta diskusije. V naši kulturi ustvarjalna diskusija ni uveljavljena, nasprotno, vsakdanja praksa, posebno v javnem življenju, kaže na njeno izrazito pomanjkanje. V tem smislu so najbolj zgovorne različne polemike, v katerih udeleženci hitro zapustijo razpravo o dejstvih in se spustijo na nivo osebnih lastnosti in odnosov. Medtem ko dajo prednost čustveno moralnim vzgibom, preprečijo možnost jasnega medsebojnega (spo)razumevanja. Obenem ne pripisujemo enakovrednega pomena vsebinski in odnosni komponenti sporazumevanja.

Odpiranje celostne perspektive močno omejuje tudi naša tradicionalna šola. Kdor je dosegel visoko izobrazbo, je v šoli prebil najmanj šestnajst let. Toliko časa je veljala prepoved prišepetavanja drugim in prepisovanja od drugih. Neupoštevanju te pripovedi je pogosto sledila tudi kazen. Lahko si je predstavljati, kakšne posledice lahko pusti toliko časa trajajoča prepoved.

Po vsem tem se človek zaposli in nenadoma spozna, da brez pomoči sodelavcev ne more uspeti. Naravnost silijo ga v tisto, kar mu je šola nenehno prepovedovala. Prišepetavanje in prepisovanje nenadoma postaneta osnovni obliki poklicnega sodelovanja. Koliko truda stane, da si začno sodelavci izmenjevati znanje in izkušnje, koliko časa traja prilagajanje v delovni skupini, da posameznik začuti svobodo izražanja lastnih misli in hkratnega sprejemanja tujih.

Na prišepetavanju in prepisovanju temelji ena naj sodobnejših metod učenja – učenje v skupini.

Ford (1995) meni, da v spoznavnem procesu, ki se odvija v diskusiji, sodelujejo agregati potreb in motivov, zavestnega mišljenja, čustvovanja, nezavednega (intuitivnega) mišljenja, etično-moralnega, estetskega itd.

Zahodna kultura temelji na pretiranem poudarjanju zavestno logične plati spoznavanja in zanemarija vlogo ostalih agregatov spoznavnega procesa.

Potrebe sprožijo motive, ki aktivirajo in usmerjajo človekovo pozornost in dejavnost. Spoznavni proces ne steče, če zanj v ozadju ni motiva. Diskusiji se izogibamo, če nas ne zanima.

Čustvovanje lahko razumemo kot kognitivno podlago vrednostnega presojanja. Vrednostni kontinuumi dobro-slabo, pozitivno-negativno, simpatično-nesimpatično, lepo-grdo, pomembno-nepomembno itd. predstavljajo preddverja spoznavnih procesov. Čustva oblikujejo naš vrednostni odnos - valentnost do nekoga ali nečesa. Pozitivna čustva približujejo in privabljajo, negativna oddaljujejo in odbijajo. Negativen čustveni odnos zbuja negativne povratne signale, ki blokirajo sporazumevanje, pozitivna čustva spodbujajo naklonjenost in odpirajo sogovornike v diskusiji.

Mišljenje ne poteka le na zavestnem, marveč tudi na nezavednem nivoju. Algoritmi nezavedne logike obdelujejo informacije, ki so se hote ali nehote izmaknile žarišču pozornosti. Procesi, ki so nedvomno bolj divergentni in kaotični kot zavestni, povezujejo stvari, ki jih zavestna logika izloča kot iracionalne, nelogične, nekontinuirane, paradokсне itd. Dopusčanje divergentnosti v diskusiji povečuje nastajanje novih zamisli, oddaljenih asociacij in prehajanje miselnih vsebin iz nezavednega v zavestno. Tako diskusijo lahko pospešujejo različne diskusijske tehnike. Najbolj znana med njimi je »iskrenje duha« (brainstorming).

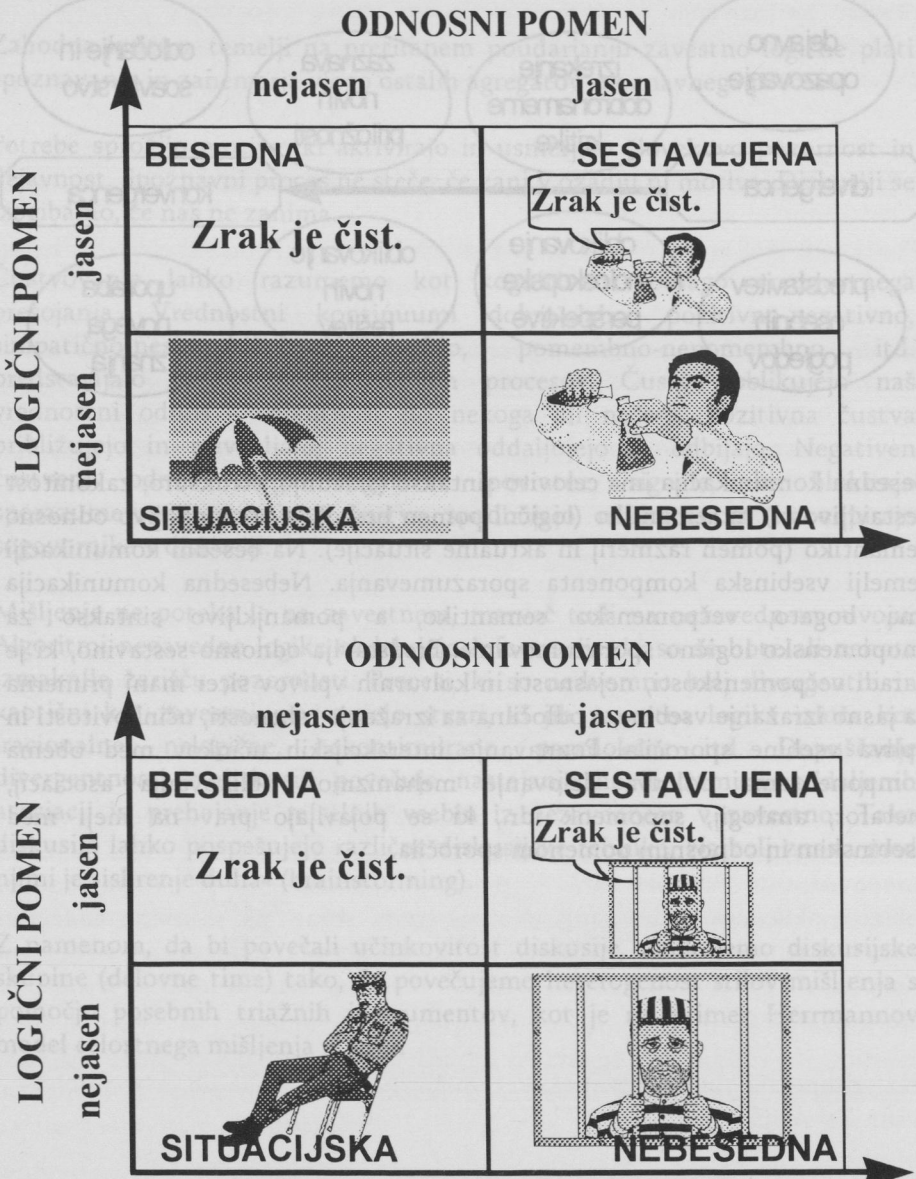
Z namenom, da bi povečali učinkovitost diskusije, oblikujemo diskusijske skupine (delovne time) tako, da povečujemo heterogenost stilov mišljenja s pomočjo posebnih triažnih instrumentov, kot je na primer Herrmannov model celostnega mišljenja (1996).

Slika 6: Nekateri agregati spoznavnega procesa v diskusiji

Besedna komunikacija ima celovito sintakso (skladnjo, strukturo, zakonitost sestavljivosti) in semantiko (logični pomen besed), a pomanjkljivo odnosno semantiko (pomen razmerij in aktualne situacije). Na besedni komunikaciji temelji vsebinska komponenta sporazumevanja. Nebesedna komunikacija ima bogato, večpomensko semantiko, a pomanjkljivo sintakso za enopomensko logično sporazumevanje. Predstavlja odnosno sestavino, ki je zaradi večpomenskiosti, nejasnosti in kulturnih vplivov sicer manj primerna za jasno izražanje vsebine, a odločilna za izražanje tehtnosti, učinkovitosti in vpliva vsebine sporočila. Poznavanje interakcijskih učinkov med obema komponentama odkriva delovanje mehanizmov oblikovanja asociacij, metafor, analogij, sopomenk idr., ki se pojavljajo prav na meji med vsebinskim in odnosnim pomenom sporočila.

Slika 7: Interakcija med vsebinskim (logičnim), odnosnim in situacijskim pomenom

Cilj kakovostnega sporazumevanja je medsebojna izmenjava vsebinsko in odnosno jasnih, enopomenskih, nedvoumnih sporočil, kjer je majhna možnost različne razlage istega sporočila. Skrivnost učinkovitosti in uspešnosti medosebnega sporazumevanja je v skladnosti besednih, nebesednih in situacijskih sestavin sporočila. Večpomenskosti in s tem tudi nejasnosti ter nerazumljivosti se je mogoče izogniti le v neposrednem odkritem in iskrenem pogovoru, ko lahko pojasnimo pomen in povezanost med sestavinami sporočila. Skladnost (kongruentnost) obeh komponent dopolnjuje tudi pogosto prezrt enakovreden vpliv situacijskega polja, v katerem sporazumevanje poteka.

Brez ustrezne skladnosti (kongruentnosti) so lahko vsebinska sporočila dvoumna, nebesedna nerazumljiva in situacijska nepomembna. Halonen (1997) navaja, da je od nje neposredno odvisna verodostojnost, prepričljivost sporočila. S tem je pogojen tudi odnos do poročevalca.

Človek v proces sporazumevanja vnaša svoje specifične sposobnosti, trenutna psihološka stanja, svoje znanje, navade, stališča, prepričanja, ki določajo zaznavanje in odzivanje v trenutni situaciji. Vzrok je monoskopski (omejen) pogled posameznika na (celostno) resničnost, ki ga določa njegova enkratna individualnost. Le-ta pa je obenem tudi jedro njegove izvirnosti (ustvarjalnosti).

Pot k preseganju individualizma v spoznavanju je najprej pripravljenost za strpen dialog, nato znanje o učinkovitem medosebnem sporazumevanju, ki odkriva značilnosti različnih načinov razmišljanja, sklepanja, odločanja, izražanja, sporočanja in sporazumevanja. Ključna je strpnost do drugačnih pogledov in prepričanj, predvsem pa do priznavanja sobivanja več resnic hkrati, ki so pogosto le skrajnosti na istih umskih razsežnostih. To pa že presega individualno psihološko dimenzijo in prehaja v socialno in kulturološko.

Pripravljenost in poskus sprejemanja spoznanj o prepletenosti in hkratnem sobivanju več resnic o svetu samodejno zmanjšuje prepad v uspešnem sporazumevanju med člani tima. Zato so visoka kultiviranost, nazorska širina in sprejemanje drugačnega med temeljnimi izhodišči za obojestransko približevanje k skupnim konceptom.

Metoda oblikovanja celostne perspektive temelji na sorazmerni aktivaciji vseh umskih razsežnosti in na principih vzporedne psihodinamske,

komunikacijske in intelektualne aktivacije posameznika in delovnega tima. Tim pod določenimi pogoji lahko deluje kot vsestransko prepletena komunikativna mreža, kjer je sporazumevanje spontano, intenzivno, živahno, neposredno, cirkularno. Vsi nenehno dobivajo povratne informacije za svoje odločitve in dejanja. Dogovarjajo se o izboljšanju komuniciranja, pomembne odločitve sprejemajo soglasno. Vse je v nenehnem gibanju, vrtenju in spreminjanju. Vsi delajo vse v okviru svojih zmožnosti in znanja.

Posebno pomembna je kultura skupine. S tem razumemo, da se v določenem času, v katerem je mogoče izoblikovati konsenz med člani skupine, vzpostavi enotnost glede relevantnih vrednostnih sodb.

Da diskusija v timu sploh steče, je treba vzpostaviti vzdušje, ki spodbuja medosebno spoštovanje in preprečuje manipulacijo, ki ustvarja medsebojno zaupanje in preprečuje sumnjičavo preverjanje, odprtost v izražanju, ki odstranjuje bojazen pred izrekanjem in sprejemanjem kritike in uveljavlja izrekanje ter sprejemanje pohvale itd.

Ustvarjalnost je lastnost, s katero človek presega že ustvarjeno. Temeljna pogoja zanjo sta spontanost in pogum, da se ljudje izvirno izrazijo. Lahko trdimo, da ni ustvarjalnosti brez ustvarjalnega vzdušja. Vendar tudi ni ustvarjalnosti, če le-ta ni hkrati tudi element organizacijske kulture. Ustvarjalnost v organizaciji torej zahteva dvojni pogoj.

Diskusija v timu sproža in pospešuje v posameznikovi umski dejavnosti ustvarjalne procese, ki povzročajo večjo in bolj kakovostno plejado izvirnih zamisli, rešitev problemov, novih spoznanj, odkritij novih odnosov idr. Povečuje se na primer pogostost in oddaljenost asociacij. Te povezujejo stvari, ki na prvi pogled nimajo nič skupnega. Nastaja pomembno več analogij, ki povezujejo podobne vsebine, metafor, ki dajejo znanim izrazom nov pomen, idr.

Učinkovito sporazumevanje spodbuja diskusijo, ki drugim dovoljuje svoboden pristop k izražanju lastnih zamisli, stališč, vrednot pa tudi dvoma, h konstruktivni, dobronamerni kritiki, k določanju osebnega odnosa do zanimivosti in resničnosti sporočil. Tak komunikacijski model, ki vključuje še moralno etične razsežnosti (naklonjenost, spoštovanje, poštenost, pravičnost, zaupanje idr), je hkrati tudi naravno izhodišče za vzgojo kulture sporazumevanja v smeri večje odprtosti in razgledanosti.

LITERATURA

1. Aldrich, V. C., *Philosophy of Art*, Englewoods Cliffs, Prentice Hall, 1963
2. Bruner, J.S., Goodman C. D.: »Value and need as organizing factors in perceptions« *Journal of Abnormal Psychology*, 1947, številka 42, str. 33-44.
3. Encarta 98, *The World's Leading Multimedia Encyclopedia*, Microsoft 1998
4. Ford, C., M.; Gioia, D. A.: *Creative Action in Organizations*, SAGE Publications, Thousand Oaks 1995
5. Fraser, E.: *Individual differences in perception*. Poročilo na kongresu British Psychological Association, London 1957.
6. Herrmann, N.: *The Whole Brain Business Book*, McGraw-Hill, NY 1996
7. Halonen, Jane; Reedy, Marilyn; Smith, Paul: *Psychology, The Active Learner*, Brown & Benchmark, Madison 1997
8. Mayer, J.: *Poskus merskega pristopa k povezanosti in interakciji med barvnimi zaznavami in toplotnimi občutki*, diplomsko delo, Ljubljana 1976.
9. McGinnies, E.: »Emotionality and perceptual defense«, *Psych. Rev.*, 1949, številka 56, str. 244-251.
10. Pečjak, V.: *Korespondence med občutki ter med občutki in čustvi*, doktorska disertacija, Ljubljana 1965
11. *Organizational Culture in a Nutshell*. *Organizational Culture Web Walk*. Some Terminology--<http://www.oise.utoronto.ca/čvsvede/cultur21.ht>
12. Trstenjak, A.: »Od filozofije do sociologije zaznav«, *Prispevki k psihologiji*, 1960, str. 32-47.

Raziskava obravnava zveze med kakovostjo otrokove navezanosti na mater, načini, s katerimi mati disciplinira otroka, in stopnjo otrokove internalizacije pravil. Sodelovale so matere 124 otrok, ki so obiskovali inšolo šolo, 1., 3. in 4. razred osnovne šole. Kakovost otrokove navezanosti na mater sem ugotavljala z dvema ocenjevalnima lestvicama, ki sta zajemali otrokovo obnašanje do matere v stresnih situacijah. Na splošno so se potrdile pozitivne zveze med prijaznimi, psihološko orientiranimi načini discipliniranja (v nasprotju z načini, orientiranimi na izražanje moči), varno navezanostjo in internalizacijo pravil, čeprav so zveze včasih šibke in nekonstantne.

